

HOMEROVA TROJA.

Već stari su se bavili pitanjem, gdje je stajao grad, kojega je podsjedanje podalo gradju Homerovoj Ilijadi. Tradicija ga je smještala na današnjem brežuljku Hisarliku, udaljenom od Helesponta po prilici 5 km., a od Egejskoga mora po prilici 6 km., gdje je i u potonje vrijeme stajao grad Ilion. Na ovaj se brežuljak popeo Kserkses, kad je ono s vojskom išao na Heladu. Tako kaže Herodot VII, 43.: „A kad je Kserkses došao na rijeku Skamandar, popne se na Prijamov grad, jer ga se uželio ogledati. I pošto ga je ogledao i sve čuo, što se ondje dogodilo, prinese Ateni Ilijskoj za žrtvu tisuću goveda, a Mazi izliju herojima žrtve lijevanice“. Isto je učinio i Aleksandar Veliki, koji je odlučio grad povećati i opasati zidom. Ali to je izveo istom Lizimah, koji je g. 301. osvojio prednju Malu Aziju. Lizimah naseli u Iliju stanovnike različitih susjednih mjesta i sagradi oko grada zid, dug 40 stadija (7½ km.). I Rimljani su se veoma zanimali za taj novi Ilion, jer su Eneju, koji se jedini spasao, kad je stari Ilion propao, držali za svoga praoca, a Ilion za svoju pradomovinu. U ratu s Mitridatom razorio je Fimbrija Ilion, ali ga je Cesar iznova sagradio. I Cesar i August namjeravali su pače Ilion učiniti svojom prijestolnicom.

Ali ako se i jest mjesto staroga Ilija općeno tražilo na mjestu novoga Ilija, opet je bilo i ljudi, koji su to poricali. Tako je Demetrije Skepšanin (*ὁ Σκεπλιος*, iz Skepse u Troadi), aleksandrinski historik iz 2. vijeka prije Hr., tvrdio, da Homerova Troja nije mogla stajati na mjestu potonjega Ilija, i to s dva razloga: jedno s toga, što je ravnina između potonjega Ilija i Helesponta postala poslije naplavom rijeke Skamandra, dakle je u Homerovo vrijeme bila premalena za bojeve, koje on opisuje; a drugo s toga, što Ahilej ne bi bio mogao Hektora tri puta goniti oko Ilija, kad bi stari Ilion bio stajao na mjestu novoga Ilija, jer novi Ilion ne stoji na osamljenom brežuljku, nego na kraju protegljasta grblja gorskoga. Demetrije traži stari Ilion kod tadašnjega Ilijskoga sela (*Ἰλιέων κώμη*) na današnjem mjestu Hanai-tepe, prema kojemu na lijevoj obali Skamandra danas stoji mjesto Bunarbaši. Uz Demetrija pristaje i geograf Strabon.

I u moderno su se vrijeme učeni ljudi razdvojili. U opće se može kazati, da je do najnovijega vremena Demetrije nalazio više pristaša, nego li stara tradicija. Među glasovitim pristašama Demetrijevima spominjem Francuza Lechevaliera s kraja prošloga vijeka i slavnoga njemačkoga generala Moltkea. Ali jedan i drugi pristaju samo uz negativnu stranu Demetrijeve teorije t. j. oni drže, da stari Ilion nije stajao na mjestu potonjega helenističko-rimskoga Ilija, dakle na današnjem Hisarliku; što se tiče pozitivne strane, oni se ne slažu s Demetrijem,

nego traže stari Ilion doduše takodjer blizu današnjega sela Bunarbaši, ali na istoj (lijevoj) strani rijeke Skamandra na brežuljku Balidagu, koji se nalazi 10 km. južnije od Hisarlika.

Što se tiče Demetrijevih razloga protiv identificiranja mjesta staromu i novomu Iliju, oni ne mogu imati nikakve vrijednosti. Geograf Skilaks iz 2. vijeka poslije Hrista, kaže, da je novi Ilion od Helesponta udaljen 25 stadija (5 km.), a toliko je još danas brežuljak Hisarlik udaljen od mora. Ako dakle ravnina između novoga Ilija i Helesponta od Skilakovih vremena do danas nije ništa uzrasla, nije se od Homerovih do Skilakovih vremena mogla ni stvoriti, nego je morala biti otprije. Demetrijevoj se tvrdnji opiru i novija geologička istraživanja. Ali Ahilej ne bi mogao goniti Hektora oko Hisarlika! To je istina, ali treba na um uzeti, da je ovaj moment pjesnik mogao izmisliti bez obzira na topografiju.

Na Balidagu stoje doista i danas razvaline nekakvih utvrda. Ali identificiranju tih razvalina s Homerovom Trojom opire se to, što su predaleko od Helesponta, dok se po Homerovu opisivanju Troja morala nalaziti dosta blizu mora. Osim toga stoje te razvaline za Homerovu Troju previsoko (150^m), dok je Hisarlik visok samo 15—20^m. Pa i same su razvaline tako neznatne, naročito ako se isporrede s onima na Hisarliku, te se mirne duše može kazati, da onako utvrđen grad, kakva je morala biti Homerova Troja, jamačno nije stajao na tom mjestu. A to potvrđuje i čitava okolica, koja se tu ni iz daleka ne slaže toliko s Homerovim crtama, koliko ona kod Hisarlika, koji se nalazi na desnoj obali Skamandra ondje, gdje u nj utječe Simoent.

I glasoviti se H. Schliemann iz Homera uvjerio, da Homerovu Troju valja tražiti na Hisarliku. S toga je i počeo kopati na tom mjestu. A uspjeh njegov nije samo zadivio svijet, nego i pitanje o mjestu Homerove Troje definitivno riješio u prilog Hisarliku. Schliemann je počeo na Hisarliku kopati g. 1870., a kopao je (uz prekidanje) sve do svoje smrti (g. 1890.). A rezultate svoga truda objavljivao je od vremena do vremena u različnim djelima, od kojih su najznatnija ova dva: Ilios 1881.; Troja 1884.

Najprije valja spomenuti, da je Schliemann u razvalinama na Hisarliku konstatirao 9 slojeva; to znači, da se po vremenu na njemu sagradilo 9 gradova, jedan na razvalinama drugoga. Tako su razvaline brežuljak malo po malo ne samo povisile (do 49, 50^m), nego i proširile. Dok je prvi (najniži) grad bio širok samo 46 m., drugi je već imao širinu od 100 m. Najgornji (9.) sloj čine razvaline grčko-rimskoga Ilija. Homerovu Troju valja dakle tražiti u jednom od nižih slojeva. Ali u kojem? Schliemann se odlučio za drugi grad (računajući odozdo), i to poglavito s toga, što je sudeći po razvalinama jedini taj grad bio tako utvrđen, kako valja supponirati za Homerovu Troju, i što ima jasnih tragova, da je upravo taj grad, kao i Homerova Troja, propao od vatre. S toga je Schliemannu bilo najviše do toga stalo, da drugi grad što bolje otkrije. Tako su izišle na vidjelo goleme s juga dobro sačuvane utvrđne zidine debele do 4 m. s kulama i vratima. A u samoj su se tvrdjavi otkrili temeljni zidovi različitih zgrada, od kojih je Schliemann najveću proglasio dvorovima Prijamovima. U utvrđnim zidinama ovoga drugoga grada našao je Schliemann u svibnju g. 1873. i ono veliko blago, koje

danas pripada medju najveće dragocjenosti berlinskoga muzeja. U njemu ima više komada ženskoga nakita od zlata pa zlatnoga, srebrnoga i bakrenoga sudja. Schliemann je to blago prozvao Prijamovim blagom i u njemu nalazio nov dokaz za to, da je doista ovaj drugi grad bio Homerova Troja.

Posljednji je put Schliemann kopao na Hisarliku u proljeću g. 1890., i to u društvu ravnatelja carskoga njem. arh. instituta u Ateni W. Dörpfelda. Najglavniji rezultat bio je taj, da su konstatirali, da u razvalinama samoga drugoga grada valja razlikovati 3 različne periode. Osim toga su učinili jedno znamenito otkriće.

Dotle se ponajviše Schliemannovim nastojanjem kopalo i drugdje, naročito u Mikenima i u Tirinsu. A rezultati toga kopanja bili su preko svakoga očekivanja sjajni. Na jednom i na drugom mjestu otkapala se čitava, u temeljima (osobito u Tirinsu) dobro sačuvana akropola, u Mikenima se osim toga otkrilo više grobova, u kojima se našlo veliko obilje svakakvih zlatnih stvari. Ispoređujući ono, što se našlo na tima mjestima, s onim, što se iskopalo drugdje, naročito u Aticima, pokazalo se, da se sve to u tehnici i ornamentici slaže. Tim se putem došlo do toga, te se mogla konstatirati preznamenita činjenica, da je u staro vrijeme (po prilici od g. 1500. — g. 1000 pr. Hr.) u zemljama oko Egejskoga mora cvala jedinstvena kultura, koja se po najznatnijem nalazištu njezinih ostataka prozvala mikenska kultura. Najkarakterističnije su joj obilježje vaze, kojima služe za ornamente oblici morskoga bilja i morskih životinja pa spirala. A što se mikenska kultura bolje poznavala, to se bolje vidjelo, da se u Homerovim pjesmama ogleda upravo ta kultura, da događaji, koje pjeva Homer, padaju u vrijeme cvjetanja mikenske kulture. Tako Homer opisuje upravo onakove kraljevske dvorove, kakvima temelji još danas stoje u Tirinsu i u Mikenima; Homerovi se junaci bore onakovim oružjem, kakvo prikazuju mikenski spomenici itd. Ako se pak u Homerovim pjesmama ogleda mikenska kultura i ako su najkarakterističnije obilježje mikenske kulture pomenute mikenske vaze, onda bi valjalo, da se mikenske vaze nalaze i u razvalinama drugoga grada na Hisarliku, koji po Schliemannu ima biti Homerova Troja. Ali na veliko čudo svoje Schliemann u razvalinama drugoga grada nije našao ostataka mikenskih vaza. Istom g. 1890. našli su Schliemann i Dörpfeld na Hisarliku ne samo crepove od mikenskih vaza, nego i nekoliko čitavih vaza — ali ne u razvalinama drugoga, nego šestoga grada (brojeći odozdo). To je bilo ono naprijed natuknuto znamenito otkriće njihovo. Nakon toga otkrića stali su slutiti, da Homerova Troja nije bio drugi, nego šesti grad. Ali najprije je valjalo točno pretražiti razvaline šestoga grada. Pa budući da se one godine nije moglo dalje raditi, jer je već bila nastala vrućina, odlučio se Schliemann druge godine vratiti na Hisarlik, da nastavi započeti posao.

Ali tomu neumornomu i požrtvovnomu istraživaču starina bilo je sudjeno konačni rezultat svoga rada na Hisarliku samo naslutiti; doživio ga nije. Iste godine 1890. o Božiću pokosila ga je naprasna smrt u Napulju. Izvješće o kopanju na Hisarliku napisao je jedan dio još Schliemann, a drugi je dio poslije Schliemannove smrti napisao Dörpfeld, koji je čitavo izvješće i izdao u knjigi: Bericht über die Ausgrabungen in Troja im Jahre 1890., Leipzig 1891.

Razumije se samo po sebi, da je i poslije Schliemannove smrti Dörpfeld živo zelio, da nastavi iskopavanje na Hisarliku. U ime troška dala mu je Schliemannova udovica 3000 for. Ali na to je došla kolera, te je Dörpfeld polazak na Hisarlik morao odgoditi do proljeća g. 1893. Mnogo se ni tada nije moglo učiniti, jer sredstva nijesu bila velika. Ipak se Dörpfeld uvjerio, da je i 6. grad na Hisarliku bio utvrđen jakim zidinama, koje je na nekim mjestima i otkrio. Izvješće o toj campagni izdao je Dörpfeld u knjizi: *Troja 1893. Bericht über die im Jahre 1893. in Troja veranstalteten Ausgrabungen. Leipzig 1894.*

Ovaj je uspjeh potakao sadašnjega njemačkoga cara, te je Dörpfeldu za nastavak iskopavanja na Hisarliku iz svojih privatnih sredstava doznačio 18.000 for. Tako se Dörpfeld mogao u proljeću prošle godine 1894. vratiti na Hisarlik sa sredstvima, s kojima je mogao učiniti sve, što je trebalo učiniti, da bi se razvaline 6. grada posve otkrile. Pa kako su sredstva bila velika, tako je i uspjeh bio sjajan. Otkrio se po prilici 40 metara dalje od zida 2. grada čitav južni, istočni i zapadni utvrđni zid 6. grada u duljini od 300 metara. Sjeverna mu je strana u duljini od po prilici 200 metara, porušena još u starini, jer Strabon kaže (XIII, 599.), da je Mitilenjanin Arheanaks kamenjem staroga trojanskoga zida gradio Sigej. Zid ima dva dijela; donji je debeo 4, 60—5, 00 m., a gornji 1, 80—2, 00 m. Čitav zid čini golem višekut, kojemu su stranice poprijeko po prilici 9 m. duge. Zid je gradjen tako solidno i brižno, te se po jakosti može mjeriti sa zidovima drugih tvrdjava mikenskoga vremena, a što se tehnike tiče, prestiže ih sve. U zidu su se našla troja vrata i jedna vratašca (u sjeverno-istočnoj kuli), od kojih su se jedna (zapadna) zazidala još za vrijeme 6. grada. Istočna su vrata gradjena posve onako, kao i glavna vrata u Mikeni t. j. tako, da se sa strane pred njima nalazi dio zida, te nastaje hodnik. Južna su vrata bila glavna vrata. Njih je štitila velika kula. Druga se kula nalazi na istoku; široka je 10, 90 m., a pred glavni se zid protegla 8, 35 m. Najveća je sjeverno-istočna kula, koja je 18 m. široka, a 9 m. duboka. U njoj se našao velik bunar, koji je kula štitila. Unutrašnja je tvrdjava, kao i u drugim mikenskim gradovima, bila gradjena u terasama. U blizini utvrdnoga zida našlo se i nekoliko zgrada, ali se ne može pouzdano odrediti, čemu je koja služila. Zgrade, koje su bile u sredini tvrdjave, porušene su, kad se planirao teren za novi Ilion. Osim svega toga našlo se opet mnoštvo crepova od mikenskih vaza.

I za poznavanje potonjega Ilija bilo je ovo iskopavanje znamenito, jer se otkrilo čitavo s tri strane trijemovima okruženo svetište Atenino iz vremena grčko-rimskoga Ilija.

Rečeno je, da je Schliemann s toga 2. grad držao za Homerovu Troju, što je jedini taj grad bio tako utvrđen, kako valja supponirati za Homerovu Troju. Otkad se zna, da je i 6. grad bio opasan jakim utvrđnim zidinama, pada taj razlog Schliemannov. K tomu se nalaskom mikenskih vaza u razvalinama 6. grada i još koječim drugim utvrdilo, da upravo 6. grad pada u periodu mikenske kulture, koja se ogleda u Homerovim pjesmama. Po tom ne može više biti sumnje, da je upravo 6. grad na Hisarliku bio Homerova Troja.

Ako je pak 6. grad bio Homerova Troja, onda je 2. grad. morao biti mnogo stariji od mikenske periode. Dörpfeld (Troja 1893., str. 86—87) nagadja, da drugi grad potječe iz vremena od g. 2500. — g. 2000. pr. Hr., a prvi (najniži) grad čak iz vremena od g. 3000. — g. 2500. pr. Hr. Tako su, ne stoljeća, nego tisućljeća gradila sebi spomenike na Hisarliku, na medji između Azije i Evrope, ali ih je sve nadvisila Homerova Troja, jer se samo oko nje obavio bršljan Homerove poezije.

Dr. A. Musić.